

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра історії України та археології

В. К. БАРАН

УКРАЇНА В 1939–1941 РР.: ВЛАДА І СУСПІЛЬСТВО

Методичні рекомендації для здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей: 014
«Середня освіта (Історія та громадянська освіта)»; 032
«Історія та археологія»

УДК 94(477)«1939/1941»(072)

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 3 від 22 листопада 2024 р.)

Рецензенти: Малеончук Г. О., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та археології Волинського національного університету імені Лесі Українки;
Муляр О. П., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методики викладання шкільних предметів Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти.

Баран В. К. Україна в 1939–1941 рр.: влада і суспільство. Методичні рекомендації для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей: 014 «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)»; 032 «Історія та археологія». Луцьк, 2024. 24 с.

У методичних рекомендаціях для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 03 «Гуманітарні науки» спеціальності 032 «Історія та археологія» освітньо-професійної програми «Історія, європеїстика, археологія» та галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 014 «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)» освітньо-професійної програми «Середня освіта. Історія та громадянська освіта» подано опис освітнього компонента «Україна в 1939–1941 рр.: влада і суспільство», тематику лекцій і плани практичних занять, завдання для самостійного опрацювання, питання для підсумкового контролю, список джерел і літератури, а також наведено основний фактичний матеріал для належного засвоєння цього освітнього компонента.

© Баран В. К., 2024

© Волинський національний університет
імені Лесі Українки

Зміст

Розділ 1. Опис освітнього компонента.....	4
Розділ 2. Тематика лекцій і плани практичних занять.	6
Розділ 3. Завдання для самостійного опрацювання.....	10
Розділ 4. Зміст навчального матеріалу.....	11
Розділ 5. Питання для підсумкового контролю.	17
Розділ 6. Список джерел і літератури.	19

Розділ 1. Опис освітнього компонента

Освітній компонент «Україна в 1939–1941 рр.: влада і суспільство» адресований здобувачам вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 03 «Гуманітарні науки» спеціальності 032 «Історія та археологія» освітньо-професійної програми «Історія, європеїстика, археологія» та галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 014 «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)» освітньо-професійної програми «Середня освіта. Історія та громадянська освіта». Цей вибірковий освітній компонент для здобувачів вищої освіти 4 курсу денної форми навчання (7 семестр) включає 10 год. лекційних, 20 год. практичних занять, 109 год. самостійної роботи, 10 год. консультацій, форма контролю – залік (1 год.); усього – 150 год.

Метою викладання освітнього компонента «Україна в 1939–1941 рр.: влада і суспільство» є формування у студентів цілісного та об'єктивного уявлення на рівні вимог вищої школи про особливості політичного, соціально-економічного, національно-культурного розвитку України в 1939–1941рр.

Основними завданнями вивчення освітнього компонента «Україна в 1939–1941 рр.: влада і суспільство» є:

- розглянути передумови приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР, розкрити ключові проблеми радянсько-німецьких відносин напередодні Другої світової війни;
- дати аналіз політичних процесів у західноукраїнському регіоні, зокрема утвердження радянської політичної системи, становища українського та польського національних рухів опору;
- розкрити механізм та масштаби депортаційної політики радянської влади, специфіку здійснення чотирьох масових депортацій із західних областей республіки;
- простежити основні тенденції соціально-економічного розвитку УРСР, функціонування планово-директивної економіки;
- висвітлити ключові аспекти національно-культурного життя,

політику сталінського режиму щодо релігії та церкви.

У ході вивчення освітнього компонента здобувачі освіти мають оволодіти відповідними компетентностями.

Загальні компетентності (ЗК):

- здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу;
- здатність робити смислові узагальнення та висновки, виявляти в інформаційних даних і концептах хиби й вразливі місця, суперечності та неповноту аргументації;
- готовність до пізнання нового і неперервного навчання, до опанування нових знань та стратегій (способів мислення);
- здатність раціонально організувати власну діяльність та ефективно використовувати час;
- здатність відрізнити суб'єктивні, спонтанні складові суджень від об'єктивних і аргументованих, вміти надавати перевагу останнім;
- критичність та самокритичність мислення;
- увага і толерантність до іншої (й інакшої) думки, здатність аналізувати її зміст та структуру в процесі спілкування та адекватно на неї реагувати;
- відкритість, здатність сприймати та враховувати зауваги, оптимізувати власну позицію в процесі обговорення, орієнтованість на діалог;
- здатність розуміти світоглядні, правові, соціальні, економічні, культурно-історичні, духовно-моральні питання, що виходять за межі фахової спеціалізації, завдяки чому відповідально й ефективно діяти в різних суспільних контекстах, сприяючи позитивному розв'язанню нагальних проблем.

Фахові компетентності (ФК):

- критичне усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами у минулому та сучасності;
- критичне усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та у різних контекстах;
- розуміння соціальних функцій історика, можливостей використання історії та зловживання історією;
- здатність виявляти і опрацьовувати належним чином джерела

інформації (бібліографії, документи, етнографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.) для реалізації науково-дослідних проєктів;

- здатність використовувати у фаховій діяльності знання з гуманітарних дисциплін, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

Політика оцінювання. Оцінювання роботи здобувача освіти стаціонарної форми навчання на практичних заняттях здійснюється за 12-тибальною системою. Зокрема, доповідь – 0–12 балів, доповнення чи участь в дискусії – 0–5 балів. Загалом робота на практичних заняттях дає змогу отримати максимально 40 балів. У разі пропуску частини занять через хворобу та з метою покращення успішності здобувач освіти має право виконати ІНДЗ із запропонованого переліку тем (максимальна оцінка 10 балів), підготувати презентацію політичного портрету одного із діячів того часу (максимальна оцінка 10 балів) і таким чином отримати 40 балів за поточне оцінювання. Підсумковий контроль проводиться у формі заліку; максимальна кількість балів – 60. Загальна кількість балів – 100.

Розділ 2.

Тематика лекцій і плани практичних занять

Тематика лекцій

Тема 1. Джерела та історіографія проблеми. Україна напередодні Другої світової війни.

Тема 2. Встановлення радянського тоталітарного режиму на західних землях України. Сутність тоталітаризму.

Тема 3. Суспільно-політичні процеси в Західній Україні. Політичні репресії й масові депортації населення.

Тема 4. Соціально-економічний розвиток України. Повсякденне життя населення.

Тема 5. Національно-культурні проблеми. Функціонування цензури. Наступ сталінського режиму на релігію та церкву.

Тематика практичних занять

Заняття 1.

Західноукраїнські землі в системі міжнародних відносин

1. «Українське питання» напередодні Другої світової війни.
2. Пакт Молотова–Ріббентропа і новий переділ Європи. Початок Другої світової війни.
3. Договір про дружбу і кордон між СРСР і Німеччиною.
4. Реакція міжнародної спільноти на агресію проти Польщі. Четвертий поділ Польщі.

Заняття 2.

Утвердження радянського тоталітаризму в Західній Україні

1. Створення тимчасових органів влади.
2. Підготовка і проведення Українських народних зборів. Введення Західної України до складу СРСР.
3. Здійснення адміністративно-територіальної реформи.
4. Формування радянської політичної системи. Створення партійних і громадських організацій. Вибори до вищих і місцевих органів влади.

Заняття 3.

Репресивна діяльність НКВС

1. Оперативно-чекістські групи НКВС.
2. Репресивні акції оперативно-чекістських груп у 1939 р.
3. Створення постійних органів НКВС на Волині і в Східній Галичині.
4. Технологія політичних репресій НКВС. Особлива нарада НКВС.

Заняття 4.

Політичне протистояння на західних землях

1. Розгортання українського національного руху опору.
2. Чекістсько-військові операції проти українського підпілля. Груднева операція НКВС 1940 р. та судовий процес над членами крайового проводу ОУН.
3. Загострення політичного протиборства в першій половині 1941 р.
4. Становлення польського національного руху опору. Перші таємні військово-політичні організації. Боротьба радянських спецслужб з польським підпіллям.

Заняття 5.

Масові депортації населення

1. Військове та цивільне осадництво. Виселення осадників і «лісників».
2. Депортація сімей репресованих.
3. Біженці на західних землях України. Діяльність радянсько-німецьких комісій з обміну населення.
4. Депортація біженців з Волині та Східної Галичини.
5. Четверта масова депортація населення.

Заняття 6.

Перебудова економіки на соціалістичний лад

1. Стан господарства на Волині і в Галичині.
2. Перехід на радянську валюту.
3. Націоналізація економіки. Особливості функціонування радянської господарської моделі. Державне планування. Адміністративно-командне управління.
4. Конфіскація великого землеволодіння. Політика сталінського режиму щодо селянства. Створення колгоспів, радгоспів і МТС.

Заняття 7.

Соціальні проблеми суспільства

1. Стан торгівлі. Криза постачання.
2. Житлова проблема. Вилучення квартир і будинків.
3. Рівень життя населення. Характеристика роздрібних цін. Норми видачі продуктів в одні руки.
4. Подолання безробіття на західних землях України. Залучення безробітних до роботи в східних областях УРСР.
5. Охорона здоров'я.

Заняття 8.

Культурно-мистецьке життя

1. Зміни в системі освіти. Суперечності процесу так званої українізації.
2. Перебудова наукового і мистецького життя. Створення творчих спілок.
3. Корективи у польському питанні.
4. Засоби масової інформації. Нав'язування комуністичної ідеології. Боротьба із західною радіопропагандою.
5. Радянська система цензури.

Заняття 9.

Боротьба сталінського режиму з релігією та церквою

1. Стан релігії і церкви на Волині та в Галичині.
2. Боротьба влади з Православною церквою.
3. Наступ режиму на Римсько-католицьку церкву.
4. Спроба знищення Греко-католицької церкви в Західній Україні.

Заняття 10.

Приєднання Бессарабії та Північної Буковини до СРСР

1. Плани СРСР щодо Бессарабії та Буковини. Перемовини з Німеччиною.
2. Ультиматум від 26 червня 1940 р. Агресія СРСР проти Румунії.
3. Радянсько-румунські комісії з обміну населення.
4. Зміна адміністративно-територіального устрою. «Радянізація» приєднаних територій.

Розділ 3.

Завдання для самостійного опрацювання

Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) – написання роботи на одну із вказаних тем на основі аналізу наукової літератури та документальних джерел. Вимоги: а) титульна сторінка; б) план; в) вступ; г) виклад основного матеріалу відповідно до пунктів плану; д) висновки; е) список використаної літератури. Обсяг ІНДЗ має складати 12–15 сторінок друкованого тексту. Форма контролю – співбесіда.

Тематика ІНДЗ

1. Західноукраїнські землі в системі радянсько-німецьких договорів 1939 р.
2. Агресія СРСР проти Польщі з погляду міжнародного права.
3. Наступ Червоної армії в Західній Україні: співвідношення сторін, хід бойових дій.
4. Реакція міжнародної спільноти на німецько-радянську агресію проти Польщі.
5. Реакція населення Західної України на радянське вторгнення.
6. Утвердження радянської політичної системи в Західній Україні.
7. Економічні перетворення в Західній Україні.
8. Націоналізація промисловості та конфіскація великого землевладіння.
9. Становлення державної системи торгівлі. Обмін грошей.

10. Соціальна політика радянської влади.
11. Повсякденне життя населення. Криза постачання.
12. Політика в галузі культури у 1939–1941 рр.
13. Зміни в системі освіти у 1939–1941 рр.
14. Влада і церква на західноукраїнських землях у 1939–1941 рр.
15. Український національний рух опору в Західній Україні.
16. Польський національний рух опору в Західній Україні.
17. Політичні репресії як засіб «радянізації» західноукраїнського суспільства.
18. Масові депортації населення західноукраїнських земель.
19. Вторгнення Червоної армії у Північну Буковину та Бессарабію.
20. «Радянізація» Північної Буковини та Бессарабії.

Розділ 4.

Зміст навчального матеріалу

1. Після підписання 23 серпня 1939 р. пакту Молотова–Ріббентропа і встановлення союзу кривавих диктаторів – Сталіна та Гітлера – Друга світова війна стала невідворотною. 1 вересня 1939 р. агресію проти Польщі розпочала Німеччина, а 17 вересня на територію Другої Речі Посполитої вторглися радянські військові сили, попри діючий договір про ненапад між двома країнами. У східні воєводства Польщі увійшли значні підрозділи Червоної армії: частини Українського фронту налічували близько 266 тис. офіцерів і солдатів, а Білоруського – майже 201 тис. бійців. Крім того, залучено велику кількість військової техніки, чимало танків, літаків, артилерії.

Територія Західної України і Західної Білорусі, яку польська влада називала «Східними кресами» (околицями), займала майже половину всієї території Другої Речі Посполитої. Згідно з переписом 1931 р., тут проживало понад 11,7 млн осіб, що становило 36,4 % населення країни. За офіційними даними, Західна

Україна – Волинське, Львівське, Станіславське і Тернопільське воєводства – займали площу 97,5 тис. кв км, або 25 % загальної площі країни. У названих воєводствах на початку 30-х років ХХ ст. проживало близько 8,3 млн осіб, тобто 25,6 % людності держави. У складі згаданих воєводств напередодні Другої світової війни налічувалося 67 повітів, 144 міста і 643 сільські гміни.

2. Зі вступом Червоної армії на території Західної України розгорнувся складний процес «радянзації» суспільства, докорінної зміни політичних, соціально-економічних, культурно-ідеологічних відносин за зразком СРСР. Уже в перші дні радянської присутності почалося створення перехідних органів влади, якими стали тимчасові управління у містах і селянські комітети в селах. 23 вересня 1939 р. газета «Правда» писала, що в багатьох містах виникли тимчасові управління, які склалися з голови і двох заступників. «Вони займають кращі приміщення. Над входом майорять червоні прапори». В ряді сіл з'явилися селянські комітети, які відразу брали на облік землі поміщиків.

Тимчасові органи влади, що формувалися на території Західної України, поставали і розгортали свою роботу під жорстким контролем військового командування і відряджених у регіон представників партійного та радянського апаратів. Тимчасові управління в містах спиралися на загони робітничої гвардії, а селянські комітети – на збройні дружини, що формувалися переважно з сільської бідноти. Вони допомагали військовому командуванню та оперативно-чекістським групам, створеним Наркоматом внутрішніх справ УРСР, забезпечувати «належний порядок» у населених пунктах, зокрема проводити арешти «ворогів народу» та інші так звані спеціальні операції.

3. 1 жовтня 1939 р. відбулося засідання політбюро ЦК ВКП(б), на якому було розглянуто ряд принципів питань, що стосувалися «радянзації» Західної України і Західної Білорусі. Найвище політичне керівництво країни визначило основні напрямки перебудови політичного, господарського і культурного життя на приєднаних землях, а по суті – утвердження і вкорінення радянської

тоталітарної системи. При цьому ключове значення мало рішення про проведення Українських народних зборів, які від імені всіх трудящих регіону повинні були прийняти чотири декларації – про встановлення радянської влади, входження Західної України до складу СРСР, націоналізацію банків і великої промисловості, а також конфіскацію поміщицького та іншого великого землеволодіння.

22 жовтня 1939 року під жорстким контролем НКВС було проведено вибори в Українські народні збори, 26–28 жовтня згадані збори, зібрані у Львові, ухвалили чотири декларації згідно з волею кремлівських правителів. 1 листопада того ж року Верховна рада СРСР включила Західну Україну в СРСР, а 14 листопада Верховна рада УРСР прийняла закон про входження Західної України до складу УРСР. Отож, після насильницького приєднання Західної Волині і Східної Галичини до СРСР, здійсненого у вересні, відбулося формально-юридичне включення цих земель до складу Радянського Союзу.

4. Важливим кроком у зламі колишньої політичної системи і дієвим важелем морально-психологічного тиску на суспільство стали: фактична заборона політичних партій і громадських організацій; згортання діяльності численних газет, журналів, видавництв; уведення жорсткої політико-ідеологічної цензури, яка цілковито покінчила з «буржуазною свободою слова», а натомість почала запроваджувати принципи більшовицької, так званої соціалістичної демократії. Лідери й активні учасники різноманітних польських, українських, єврейських та інших «буржуазно-націоналістичних» партій, громадських організацій переслідувалися і затримувалися, а скеровані в Західну Україну партійні, комсомольські й профспілкові працівники з УРСР стали закладати основи радянської політичної системи.

У грудні 1939 р. політбюро ЦК ВКП(б) ухвалило рішення про націоналізацію промислових підприємств та установ на території Західної України. Цей процес набрав величезного розмаху і торкнувся промисловості, транспорту й торгівлі, банків і зв'язку тощо.

У цей час уряд УРСР затвердив низку постанов, що стосувалися організації державного управління господарством, підприємствами різних галузей промисловості. Водночас відбувалася перебудова культурного, мистецького, освітнього життя в регіоні, яка мала доволі суперечливий характер. На початку грудня того ж року вийшов указ президії Верховної ради СРСР про створення Волинської, Дрогобицької, Львівської, Ровенської, Станіславської і Тернопільської областей у складі УРСР. ЦК КП(б)У сформував керівні партійні й державні органи цих областей.

5. У ході встановлення і після цілковитого утвердження радянської влади в західних областях України розгорнулися масштабні політичні репресії. Це були каральні заходи, які здійснювалися державними органами в судовому чи адміністративному порядку й спрямовувалися проти різних соціальних, національних, релігійних або інших груп населення та окремих осіб, що трактувалися як ворожі панівній системі влади. Такі заходи мали численні форми і прояви: від обмеження права на проживання, вислання з місця постійного проживання, заслання в певну місцевість, виселення на спецпоселення, примусового психіатричного лікування, вигнання з країни й позбавлення громадянства, ув'язнення в тюрмах, виправно-трудовах таборах і колоніях – аж до розстрілу як «вищої міри соціального захисту».

Репресії сталінського режиму спрямовувалися насамперед проти учасників українського підпілля, керованого ОУН, а також польських підпільників, об'єднаних Союзом збройної боротьби. Українське підпілля боролось за створення УССД – Української Самостійної Соборної Держави, а польське – за відновлення Польської держави в кордонах до 1 вересня 1939 р. За даними першого – обліково-статистичного – спецвідділу НКВС СРСР, усього за 1939 – травень 1941 рр. у західних областях України заарештовано більше 23 тис. українців: протягом 1939 р. – близько 2,8 тис. осіб, 1940-го – понад 15 тис. і січня-травня 1941 р. – 5,4 тис. осіб. За той самий час у західних областях арештовано понад 22 тис. поляків: у 1939 р. – 5,4 тис. осіб, 1940 р. – 15,5 тис. і січні-травні

1941 р. – більше 1,1 тис. осіб. Більшість арештованих була звинувачена у нелегальному переході кордону, належності до контрреволюційних організацій, контрреволюційній агітації, а також в антирадянських змовах.

6. Значну увагу керівники НКВС СРСР звертали на розгортання мережі тюрем у Західній Україні. Вони були невід'ємною складовою частиною карально-репресивної системи, яка формувалася на приєднаних до СРСР територіях. Усього в системі Наркомату внутрішніх справ у шести західних областях УРСР налічувалося 22 тюрми, в тому числі: у Волинській області – № 1 в Луцьку, № 2 у Володимирі-Волинську, № 3 у Ковелі; Дрогобицькій – № 1 у Дрогобичі, № 2 в Перемишлі, № 3 у Самборі, № 4 у Стрию; Львівській – №№ 1, 2, 4 у Львові, № 3 в Золочеві; Ровенській – №№ 1, 4 в Ровно, № 2 в Дубно, № 3 в Острозі; Станіславській – № 1 у Станіславі, № 2 в Коломиї, № 3 в Печеніжині; Тернопільській – № 1 у Тернополі, № 2 в Чорткові, № 3 в Бережанах, № 4 у Кременці.

За неповними даними, що відносяться до червня 1941 р., в тюрмах НКВС у шести західних областях УРСР було близько 20,3 тис. осіб (відсутні відомості про тюрму в Дрогобичі): у Волинській області – 3185 осіб, Дрогобицькій – 2877, Львівській – 5581, Ровенській – 1364, Станіславській – 3450, Тернопільській – 3806. На той час найбільше в'язнів утримувалося в тюрмах: № 1 у Львові – 3688 осіб, № 1 у Станіславі – 2914, № 1 у Луцьку – 2052, № 1 у Тернополі – 1790. За іншими даними, станом на 10 червня 1941 р., в 23 тюрмах західних областей перебувало 23,2 тис. в'язнів. Докладної статистики, що стосується динаміки розвитку місць ув'язнення за 1939–1941 рр., досі не встановлено. Однак навіть наведені відомості дають певне уявлення про мережу тюрем і чисельність так званого тюремного контингенту в досліджуваний період.

7. Особливою формою політичних репресій стали масові депортації населення із західних областей України, здійснені упродовж 1940–1941 рр. Далеко не всі мешканці Західної України радо вітали прихід радянських військ, значна частина місцевого

населення критично поставилась до розпочатих перетворень, «радянiзацiї» суспiльства. Нова влада вбачала у багатьох прошарках населення «класових ворогiв», своїх реальних чи потенцiйних противникiв, розгорнувши на приєднаних територiях масштабнi полiтичнi чистки. Це були жорстокi насильницькi переселення сотень тисяч людей рiзних нацiональностей у вiддаленi райони СРСР, проведенi за рiшеннями полiтбiюро ЦК ВКП(б), а не за ухвалами судових органiв. При цьому бiльшу частину депортованих становили жiнки, старi та дiти.

Першi три масовi депортацiї з Волини та Схiдної Галичини здiйснено у 1940 р.: 10 лютого – сiм'ї осадникiв i «лiсникiв», 13 квітня – сiм'ї репресованих, 29 червня – бiженцiв. Четверту масову депортацiю проведено у травнi-червнi 1941 р.: виселення сiмей нелегалiв i сiмей засуджених до вищої мiри покарання проведено спочатку на Волини й Галичинi (22 травня), а згодом – у Молдовi та Пiвнiчнiй Буковинi (13 червня). Пiд час першої акцiї виселено близько 89,1 тис. осiб, протягом другої – 32,1 тис., третьої – 57,8 тис. i четвертої – 11,1 тис. осiб. Отже, за 1940–1941 рр. сталiнськiй режим депортував iз захiдних областей України 190,1 тис. осiб. За нацiональною приналежнiстю бiльшiсть склали поляки, другою за чисельнiстю групою були євреї, третьою – українцi. За нашими пiдрахунками, загальна кiлькiсть українцiв, депортованих з Волини та Схiдної Галичини, сягала приблизно 25,5 тис. осiб, або 13,4 % виселених у ходi чотирьох названих акцiй.

8. Пiсля завершення безславної Зимової вiйни, пiд час якої невелика за територiєю й чисельнiстю населення Фiнляндiя дала рiшучу вiдсiч значно переважаючим силам Червоної армiї, сталiнське керiвництво взялося за органiзацiю агресiї проти Румунiї, плануючи приєднання бессарабських земель. Наприкинцi березня 1940 р. на сесiї Верховної ради СРСР В. Молотов заявив, що Радянськiй Союз не має пакту про ненапад з Румунiєю i фактично поставив питання про приєднання Бессарабiї до СРСР. У червнi того ж року, спираючись на таємний протокол вiд 23 серпня 1939 р., В. Молотов знову порушив питання про приєднання

Бессарабії, зокрема в ході розмов з послом Італії в СРСР А. Россо та послом Німеччини Ф. фон Шуленбургом.

При цьому на зустрічі з німецьким послом 23 червня нарком закордонних справ СРСР В. Молотов висунув нові територіальні претензії – на Буковину, «в якій проживає українське населення». Нарком запевняв, що «Буковина є останньою, якої не вистачає, частиною єдиної України». Зі свого боку німецька сторона пропонувала СРСР відмовитися від Буковини, «яка ніколи не належала навіть царській Росії...» Врешті-решт 26 червня, зваживши всі аргументи, радянське керівництво пішло на компроміс і прийняло рішення «обмежити свої домагання північною частиною Буковини з містом Чернівці». Однак В. Молотов усе ж висловив сподівання, що в майбутньому Німеччина підтримає СРСР, якщо постане питання про приєднання південної частини Буковини.

9. 26 червня 1940 р., нарком закордонних справ СРСР вручив румунському посланникові Г. Давидеску ультимативну ноту, в якій ставилася вимога повернення Бессарабії й передачі СРСР Північної Буковини. Не знайшовши підтримки ні в Берліна, ні Рима, після тривалих вагань і бурхливих дискусій, румунський уряд прийняв вимоги СРСР. 28 червня 1940 р. о 14-й годині війська Південного фронту під командуванням генерала армії Г. Жукова ввійшли на територію Північної Буковини і Бессарабії, того ж дня зайняли Чернівці, Хотин, Бельці, Кишинів, Аккерман (тепер – Білгород-Дністровський Одеської області). На приєднаних землях створювалися партійні та виконавчі комітети, що перебравли владу й розгортали політику «радянізації» суспільства.

2 серпня 1940 р. сьома сесія Верховної ради СРСР ухвалила закони, якими долучила зайняті Червоною армією території до складу Радянського Союзу. Перший закон проголошував створення Молдавської РСР, до якої увійшли м. Тирасполь і шість районів Молдавської АРСР (у 1924–1940 рр. перебувала у складі УСРР–УРСР), а також м. Кишинів і шість повітів Бессарабії. Другий передбачав включення до складу УРСР Північної Буковини і решти повітів Бессарабії – Хотинського, Аккерманського та Ізмаїльського.

Тоді ж, у серпні, створено Чернівецьку та Аккерманську області в складі УРСР: до першої включено територію Північної Буковини і Хотинський повіт Бессарабії, а до другої – Аккерманський та Ізмаїльський повіти Бессарабії (в грудні 1940 р. центр області перенесено в м. Ізмаїл, відповідно змінено назву області – з Аккерманської на Ізмаїльську).

Розділ 5.

Питання для підсумкового контролю

1. Джерела до вивчення проблеми.
2. Загальна характеристика радянської історіографії.
3. Сучасна вітчизняна історіографія проблеми.
4. Польська історіографія проблеми.
5. «Українське питання» напередодні Другої світової війни.
6. Радянсько-німецькі договори 1939р.
7. Агресія СРСР проти Польщі. Співвідношення сил, хід бойових дій.
8. Підготовка і проведення Українських народних зборів.
9. Вхідження Західної України до складу СРСР.
10. Утвердження радянської політичної системи в Західній Україні. Сутність радянського тоталітаризму.
11. Економічні перетворення в Західній Україні. Націоналізація промислових підприємств та установ. Становлення державної системи торгівлі.
12. Політика радянської влади щодо селянства. Конфіскація землі та запровадження радгоспів, МТС і колгоспів.
13. Соціальна політика радянської влади. Рівень життя населення. Житлова проблема.
14. Культурно-мистецьке життя. Контроль влади за інтелігенцією. Система цензури.

15. Зміни в галузі освіти. Суперечності процесу так званої українізації шкільної освіти.
16. Становище релігії та церкви в Західній Україні у 1939–1941 рр.
17. Засоби масової інформації. Кіно як знаряддя пропаганди. Радіо-пропаганда і так звана радіоінтервенція.
18. Розгортання українського національного руху опору. Організація українських націоналістів.
19. Чекістсько-військові операції проти українського підпілля. Судові процеси над членами ОУН.
20. Боротьба радянських спецслужб з польським підпіллям. Союз збройної боротьби.
21. Політичні репресії як засіб утвердження сталінського режиму на західних землях України.
22. Масові депортації населення із західних областей України. Загальна чисельність і національний склад депортованих.
23. Територіальні претензії СРСР до Румунії. Вторгнення СРСР у Північну Буковину та Бессарабію.
24. Процес «радянізації» Північної Буковини і Бессарабії. Зміна адміністративно-територіального устрою краю.
25. Перебудова соціально-економічних відносин і духовного життя у Північній Буковині та Бессарабії.

Розділ 6.

Список джерел і літератури

Джерела

1. Депортації: західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. : документи, матеріали, спогади : у 3 т. Т. 1: 1939–1941 рр. Львів, 1996.
2. Культурне життя в Україні. Західні землі : документи і матеріали.

- Т. !. 1939–1953. Київ, 1995.
3. Ліквідація УГКЦ (1939–1946) : документи радянських органів державної безпеки. Т. 1. Київ., 2006.
 4. Літопис нескореної України : документи, матеріали, спогади. Кн.1. Львів, 1993.
 5. Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). Київ, 2005.
 6. Олександр Довженко / авт. текст, упоряд. док., прим., підбір іл. Ю. І. Шаповала. Т. 1, 2. Харків, 2022.
 7. Польща та Україна у тридцятих-сорокових роках ХХ століття : невідомі документи з архівів спеціальних служб. Т. 3. Польське підпілля 1939–1941. Від Волині до Покуття. Варшава; Київ, 2004.
 8. Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 рр. : документи ГДА СБ України. Київ, 2009.
 9. Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950). Київ, 2007.

Література

1. Баран В. К., Токарський В. В. «Зачистка»: політичні репресії в західних областях України у 1939–1941 рр. Львів, 2014.
2. Баран В. К., Сорока Ю. М., Токарський В. В. Сталінські репресії на західних землях України в 1939–1953 рр. Львів, 2022.
3. Баран В. К., Токарський В. В. Україна: західні землі: 1939–1941 рр. Львів, 2009.
4. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953 : суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. Київ, 1994.
5. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939–1950). Львів, 2005.
6. Бугай М. Ф. Депортації народів з України в 30–50-ті роки. *Укр. іст. журн.* 1990. № 10. С. 20–26; № 11. С. 32–38.
7. Винниченко І. І. Україна 1920–1980-х: депортації, заслання, вислання. Київ, 1994.

8. Вронська Т. В. Заручники тоталітарного режиму: репресії проти родин «ворогів народу» в Україні (1917–1953 рр.). Київ, 2009.
9. Вронська Т. В., Лисенко О. Є. Репресії в Західній Україні на початковому етапі Другої світової війни *Іст. журн.* 2006. № 3. С. 39–51.
10. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 2000.
11. Дробот І. І. Українське питання у зовнішньополітичних планах європейських країн у міжвоєнний період (1920–1939 роки). Київ, 1999.
12. Ільницький М. Драма без катарсису: сторінки літературного життя Львова першої половини XX століття. Львів, 1999.
13. Ільюшин І. Оперативно-чекістські групи НКВС в західних областях України у вересні-жовтні 1939 року (за матеріалами Державного архіву Служби безпеки України). *1939 рік в історичній долі України і українців : матеріали міжнар. наук. конф.* Львів, 2001. С. 178–182.
14. Його ж. Польське підпілля на території Західної України у 1939–1941 рр. *Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* Івано-Франківськ, 1997. С. 265–269.
15. Ільюшин І., Пшенніков О. Діяльність оперативно-чекістських груп НКВД у західних областях України (вересень-жовтень 1939 р.). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ.* 2000. № 2/4. С. 424–434.
16. Історія України / кер. авт. кол. Ю. Зайцев. Львів, 1996 (та наступні перевидання: 1998, 2002, 2003).
17. Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації українських націоналістів (ОУН) : аналітичний огляд. Київ, 2003.
18. Кентій А. В. Нариси історії Організації українських націоналістів (1929–1941 рр.). Київ, 1998.
19. Його ж. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956 : історико-архівні нариси Т. 1. Від Української Військової Організації до Організації Українських Націоналістів. 1920–1942. Київ, 2005.

19. Киричук Ю. А. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів, 2003.
20. Ковалюк В. До питання про скликання Народних Зборів Західної України. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. сусп. наук.* 1992. Вип. 30. С. 74–85.
21. Його ж. Західна Україна на початку Другої світової війни. *Укр. іст. журн.* 1991. № 9. С. 30–41.
22. Його ж. Культурологічні та духовні аспекти «радянзації» Західної України (вересень 1939 – червень 1941 р.). *Укр. іст. журн.* 1993. № 2–3. С. 3–17.
23. Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.). Сер. «Україна крізь віки». Т. 12. Київ, 1999.
24. Кондратюк К. Новітня історія України. 1914–1945 рр. Львів, 2007.
25. Кондратюк К. К., Сухий О. М. Сучасна національна історіографія новітньої історії України (1914–2009 рр.). Львів, 2010.
26. Кульчицький С. В. Курс політичної історії України ХХ століття. Київ, 2000.
27. Кульчицький С. В., Шаповал Ю. І. Новітня історія України (1939–2001) : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ, 2005.
28. Кучерепа М. М., Вісин В. В. Волинь: 1939–1941 рр. : навч. посіб. Луцьк, 2005.
29. Литвин В. М. Україна в Другій світовій війні (1939–1945). Київ, 2004.
30. Литвин М., Науменко К. Сталін і Західна Україна. 1939–1941 рр. Київ, 2010.
31. Надольський Й. Е. Депортаційна політика сталінського тоталітарного режиму в західних областях України (1939–1953 рр.). Луцьк, 2008.
32. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія : історичні нариси. Київ, 2005.

33. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія : фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. Київ, 2005.
34. Патриляк І. К. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). Львів, 2012.
35. Політична історія України. XX століття : у 6 т. Т. 4. Україна у Другій світовій війні (1939–1945). Київ, 2003.
36. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX–XX ст. : історичні нариси. Київ, 2002.
37. Сливка Ю. Політична історія України XIX – початку XXI ст. Львів, 2015.
38. Шаповал Ю. І. Невигадані історії. Київ, 2004.
39. Його ж. Торкнутись історії. Київ; Дніпропетровськ, 2013.
40. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30–50-ті роки XX століття (історико-політологічний аспект). Луцьк, 1995.

Підписано до друку 22.11.2024. Формат 60×84^{1/16}
Ум. друк. арк.1,5. Замовлення № 69.
Папір офсетний Гарнітура Times. Друк офсетний.

Друк ФОП Іванюк В. П.
43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 65.
Свідоцтво Держкомінформу України
ВЛн № 31 від 04.02.2004 р.